

Abans perdonar que guardar rancúnia: estudi de Siràcida 27,30-28,7

Núria CALDUCH-BENAGES

En un manuscrit grec (Laura Γ 51) trobat en el Mont Athos,¹ el text de Sir 27,30-28,7 porta per títol *περὶ μνησικακίας* (sobre el record de les injúries, és a dir, sobre el ressentiment o rancúnia). Segons el nostre parer, aquest és un títol molt adequat, ja que les paraules clau del text són *μῆνις*, «rancúnia», «ressentiment» (27,30a; 28,5a), *μηνίω*, «guardar rancúnia», «indignar-se» (28,7a) i *ὀργή*, «ira», «còlera», «indignació» (27,30a; 38,3a). La versió llatina, en canvi, es decanta per la cara oposada de la moneda i considera 28,1-12 (VL) un poema sobre la remissió dels pecats: «de remissione peccati». I és que, des d'una altra perspectiva, el tema del perdó és fonamental en el nostre text: 28,2a (perdonar les ofenses), 28,2b (perdonar els pecats), 28,4b (suplicar pels pecats), 28,5b (expiar els pecats) i 28,7b (passar per alt la falta). Sigui quin sigui el títol que donem a Sir 27,30-28,7,² el seu contingut és indiscutible: val més perdonar el proïsme que guardar rancúnia per les ofenses rebudes.

El nostre estudi vol posar en evidència que la invitació al perdó de les ofenses no és una novetat del cristianisme, sinó que ja es cultivava en el judaisme del segle II abans de Crist. La doctrina del savi sobre el perdó humà i el perdó diví ens permet de col·locar el seu llibre de saviesa en la frontera entre l'Antic i el Nou Testament: malgrat que en els evangelis i en

1. Vegeu H. DUESBERG – I. FRANSEN, «Ecclesiastico», en Mons. Salvatore GAROFALO (ed.), *La Sacra Bibbia Volgata Latina e traduzione italiana dai testi originali con note critiche e commentate*, Torino/Roma: Rinaldi 1966, p. 352.

2. Algunes bíblies prefereixen el terme «venjança» (*La Casa de la Biblia, La Biblia del Peregrino*), «vendetta e perdono» (*Bibbia Piemme*, 27,28-28,7), «malice, anger and vengeance» (NAB, 27,22-28,11), «anger and vengeance» (NRSV, 27,30-28,11). Nosaltres hem escollit el títol de la BCI amb un petit canvi.

els altres escrits neotestamentaris no es trobi cap citació explícita del Siràcida, algunes analogies terminològiques i temàtiques són innegables.³

Després d'una part dedicada als problemes textuais, seguirà el comentari de la nostra perícopa, per acabar amb unes reflexions conclusives.

I. Textos, traduccions i notes

Com que no disposem del text hebreu de Sir 27,30-28,7, ens veiem obligats a treballar a partir de la versió grega, tot comparant-la amb les versions siríaca i llatina.⁴ Presentem el text de totes elles en la llengua original seguit de la nostra traducció. En darrer lloc, comentem algunes notes de crítica textual.

a) Versió grega (Ziegler)

- 27,30 Μηνις καὶ ὀργή, καὶ ταῦτά ἐστιν βδελύγματα,
καὶ ἀνὴρ ἁμαρτωλὸς ἐγκρατῆς ἔσται αὐτῶν.
- 28,1 ὁ ἐκδικῶν παρὰ κυρίου εὐρήσει ἐκδίκησιν,
καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ διατηρῶν διατηρήσει.⁵
- 2 ἄφες ἀδίκημα τῷ πλησίον σου,
καὶ τότε δεηθέντος σου αἱ ἁμαρτίαι σου λυθήσονται.
- 3 ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ συντηρεῖ ὀργήν,
καὶ παρὰ κυρίου ζητεῖ ἴασιν;
- 4 ἐπ' ἄνθρωπον ὅμοιον αὐτῷ οὐκ ἔχει ἔλεος,
καὶ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ δεῖται;

3. Vegeu Núria CALDUCH-BENAGES, «Ben Sira 2 y el Nuevo Testamento», *EstB* 53 (1995) 305-316 amb bibliografia sobre el tema.

4. Vegeu J. ZIEGLER (ed.), *Sapientia Iesu Filii Sirach* (Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum 12/2), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht ²1980. Per la versió siríaca, vegeu A. M. CERIANI (ed.), *Translatio Syra Pescitto Veteris Testamenti ex codice Ambrosiano sec. fere IV photolithographice edita*, vol. 2, Mediolani: Pogliani 1888, pp. 458-485; *Biblia sacra iuxta versionem simplicem quae dicitur Pschitta*, vol. 2, Mausilii: Imprimerie catholique 1888 – Beirut ²1951, pp. 204-255; P. A. de LAGARDE (ed.), *Libri veteris testamenti apocryphi syriace*. Reproductio phototypica editionis 1861, Osnabrück: F. A. Brockhaus – Williams & Norgate 1972, pp. 2-51; B. WALTON (ed.), *Biblia Sacra Polyglotta*, vol. 4, Londres: Thomas Roycroft 1657, pp. 39-128. Les variants es troben en el vol. 6, pp. 46-47. Per la versió llatina, vegeu ABZIA DI SAN GEROLAMO (ed.), *Sapientia Salomonis, Liber Hiesu Filii Sirach* (Biblia Sacra iuxta latinam vulgatam versionem 12), Roma: Typis Polyglottis Vaticanis 1964, pp. 105-137. Per la Syrohexaplar, vegeu A. M. CERIANI (ed.), *Codex Syro-Hexaplaris Ambrosianus photolithographice editus*, Mediolani: Pogliani 1874, pp. 80-96.

5. Segons 248-1 b 155 336 534 547^c 578 La. Tots els altres testimonis llegeixen: διαστηριῶν διαστηρίσει. Vegeu explicació en l'apartat de notes textuais.

- 5 αὐτὸς σὰρξ ὢν διατηρεῖ μῆμιν,
τίς⁶ ἐξιλάσεται τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ;
6 μνήσθητι τὰ ἔσχατα⁷ καὶ παῦσαι ἐχθραίνων,
καταφθορὰν καὶ θάνατον, καὶ ἔμμενε ἐντολαῖς.
7 Μνήσθητι ἐντολῶν καὶ μὴ μνηΐασης τῷ πλησίον,
καὶ διαθήκην ὑψίστου καὶ πάριδε ἄγνοιαν.

- 27,30 Rancúnia i ira també són abominables,
i l'home pecador les posseeix.
28,1 El venjatiu trobarà la venjança del Senyor,
i (el Senyor) portarà compte exacte dels seus pecats.
2 Perdona l'ofensa al teu proïsme,
i, quan preguis, els teus pecats seran perdonats.
3 Si un home alimenta la ira contra un altre home,
com pot esperar la salvació (guarició) del Senyor?
4 si no es compadeix del seu semblant,
com suplica pels seus propis pecats?
5 Si ell, essent un mortal, guarda rancúnia,
qui perdonarà els seus pecats?
6 Recorda la fi i deixa d'odiar,
(recorda) la corrupció i la mort, i persevera en els manaments.
7 Recorda els manaments i no guardis rancúnia al proïsme,
(recorda) l'aliança de l'Altíssim i passa per alt la falta.

b) *Versió siríaca (Ambrosianus)*

- 27,30 qn't' wrwgz' 'p hyn t'm'n. wgb' nkwlt'n' mwbd 'wrh̄h.
28,1 wpwr'n' mn qdm 'lh' nšk̄h. mtl⁸ dkl h̄thwhy m̄tr n̄tryn lh.
2 šbwq m' dblbk wbrkn šl'. wkl h̄thyk n̄štbqwn lk.
3 brnš' lbr⁹ 'nš' n̄tr rwgz'. mn mn¹⁰ qdm 'lh' mn' b'' sywt'.
5 hw dbrnš' hw l' šb' lmšbq. lh mnw šbq lh h̄thwhy.
6 'tdkr lmw¹¹ w''br b'ldbwt'. wšywl wl'bdn'. w'tkly mn dlm̄t'.
7 'tdkr pwqdn' wl' tsn' h̄brk qdm 'lh'. whb lh m' dh̄syr lh.

6. Seguint l'estructura dels vv. anteriors, L-672 c-679-795 336 358 429 La^{oc} llegeixen καὶ τίς.

7. 493-705 Syh afegeixen σου (recorda la teva fi).

8. La Políglota de Walton i l'edició de Mossul també llegeixen: *mtl* (perquè). L'edició de Lagarde, en canvi, llegeix *w* (i).

9. La Políglota de Walton, el còdex Pocockianus i el còdex Ussherianus coincideixen amb el nostre text: *lbr*. L'edició de Lagarde, en canvi, llegeix: *dlbr*.

10. Error de l'escriba: Repetició de *mn*.

11. Lagarde: *mw^t*'.

- 27,30 Rancúnia i ira també són execrables,
i l'home fraudulent perd el seu camí.
- 28,1 I la venjança del Senyor trobarà,
perquè tots els seus pecats conservarà amb molta cura.
- 2 Deixa que surti tot el que hi ha en el teu cor i després prega,
i tots els teus pecats et seran perdonats.
- 3 Un home (que) alimenta la ira contra un altre home,
a Déu demana la guarició?
- 5 El que, essent un home, no vol perdonar,
qui li perdonarà els seus pecats?
- 6 Recorda't de la mort i abandona l'enemistat,
i de l'hades i de la corrupció, i deixa de pecar.
- 7 Recorda't del manament i no odiïs el teu proïsme davant de Déu,
i dona-li el que necessiti.

c) *Versió llatina (Abadia de Sant Jeroni)*

- 27,33 Ira et furor utraque execrabilia,
et vir peccator continens erit illorum.
- 28,1 Qui vindicari vult a Deo inveniet vindictam,
et peccata illius servans servabit.
- 2 Relinque proximo tuo nocenti te,
et tunc deprecanti tibi peccata solventur.
- 3 Homo homini servat iram,
et a Deo quaerit medelam.
- 4 Et in homine similem sibi non habet misericordiam,
et de peccatis suis deprecatur;
- 5 ipse dum caro sit reservam iram,
et propitiationem petit a Deo:
quis exorabit pro delictis illius?
- 6 Memento novissimorum et desine inimicari;
7 tabitudo enim et mors imminet¹² in mandatis.
- 8 Memorare timorem Dei, et non irascaris proximo;
9 memorare testamenti Altissimi,
et despice ignorantiam proximi.

- 27,33 Ira i furor són ambdues coses execrables,
i l'home pecador estarà molt unit a elles.

12. En l'edició de l'Abadia de Sant Jeroni hi ha una nota que aconsella llegir *immanet* (pre-sent de *immaneo*) o *et mane* (imperatiu de *maneo*).

- 28,1 Qui vol venjar-se rep venjança de Déu,
i els seus pecats conservarà amb molta cura.
2 Perdona el proïme que t'ofèn,
i, quan preguis, els teus pecats et són perdonats.
3 Un home alimenta la ira contra un altre home,
i a Déu demana el remei.
4 No té misericòrdia amb el seu semblant,
i pels seus pecats suplica.
5 Ell mateix, essent un mortal, guarda rancúnia,
i demana a Déu propiciació:
qui implorarà pels seus delictes?
6 Recorda't de les coses últimes i deixa d'odiar,
7 de la corrupció i de la mort i resta en els manaments.
8 Recorda el temor de Déu i no t'indignis contra el proïme;
9 recorda el testament de l'Altíssim
i passa per alt la ignorància del proïme.

d) *Notes textuais*

27,30

En 30b Syr: «i l'home fraudulent perd el seu camí». Segons alguns autors, Syr reflecteix l'original hebreu.¹³

28,1

En 1a, tot i que la majoria de testimonis grecs llegeixen διαστηριῶν διαστηρίσει (כִּוְנִן יִכְוִנֵן), del verb διαστηρίζω («fixar, reforçar, assegurar»),¹⁴ nosaltres (d'acord amb Ziegler) preferim la variant διατηρῶν διατηρήσει, del verb διατηρέω («conservar, guardar, reservar»), que a més compta amb el testimoni de Lat: *servans servabit* i de Syr: *mṯr nṯryrn*, del verb *nṯr* («observar, guardar, conservar») que podria ser traducció de l'hebreu: שָׁמַר שָׁמֹר.

13. Per exemple, A. EDERSHEIM, «Ecclesiasticus», en H. WACE (ed.), *Apocrypha*, vol. 2, Londres: John Murray 1888, p.143: «The Syriac is quite different and perhaps preserves the Hebrew original» i N. PETERS, *Das Buch Jesus Sirach oder Ecclesiasticus* (EHAT 25), Münster: Aschendorff 1913, p. 228: «Das ist vielleicht ursprünglich».

14. Vegeu O. F. FRITZSCHE, *Die Weisheit Jesus-Sirach's* (Kurzgefasstes exegetisches Handbuch zu den Apokryphen 5), Leipzig: Hirzel 1859, p. 155: «Die Lesart diastēriōn diastērisei [...] confirmans confirmabit ist Correctur, der Sinn sollte der gleiche sein: er wird sie festmachen, nicht vergeben».

28,2

En 2a Lat: *relinque proximi tuo nocenti te*, mentre Syr ofereix una traducció lliure: «deixa sortir *šbwq*, imperatiu de *šbq*) tot el que hi ha en el teu cor».

28,4

Manca en Syr, potser a causa d'homoiarkton (3a i 4a comencen amb la mateixa paraula).

28,5

En 5a Syr, en lloc de «guarda rancúnia», llegeix «no vol perdonar». Entre 5a i 5b Lat afegeix: et propitiationem petit a Deo, repetició de 3b: et a Deo quaerit medelam.

28,6

Syr: «Recorda't de la mort i abandona l'enemistat, (recorda't) de l'hades i de la corrupció i deixa de pecar». En realitat, «deixa de pecar» encaixa molt més bé en el text que «persevera en els manaments», sintagma que trenca el paralelisme entre els vv. 6-7 (vegeu 7a: «recorda't del manament»).¹⁵ Smend, Segal i Shekan-Di Lella opten per la lectura de Syr. Vegem la reconstrucció del text hebreu que proposa Segal: רמנע מהטא.¹⁶

28,6b (= 7Lat): *Tabitudo enim et mors imminet in mandatis*. A més de la falta de concordança entre subjecte i predicat (el verb hauria d'anar en plural, imminent), i el dubtós significat de la frase dins el context (la corrupció i la mort estan en estreta unió amb els manaments), no es troba cap altre text amb la construcció *immineo* + *in*. Tot això ens fa suposar un error de traducció.¹⁷ Tenint en compte el text grec, la corrupció i la mort haurien d'estar en genitiu (igual que *novissimorum* del v. 6), ja que depenen de *memento* i en lloc de *immanet* s'hauria de llegir *et mane* o *et permane*.

15. EDERSHEIM, «Ecclesiasticus», 144: «For “abide in the commandments”, the Syr has “abstain from sinning” -probably correctly representing the original, since the first clause of the next verse is as Greek. Verses 6 and 7 mark a progression, which the Greek probably wished to make more emphatic by this “abide in the commandments”, to be immediately followed by “remember the commandments”».

16. Vegeu R. SMEND, *Die Weisheit des Jesus Sirach*, Berlín: Reimer 1906, p. 250; M. S. SEGAL, *Sefer Ben Sira Hashalem*, Jerusalem: Bialik Institute ²1958, p. 168; P. W. SKEHAN – A. A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira* (Anchor Bible 97), New York: Doubleday 1987, p. 361.

17. J. H. A. HART, *Ecclesiasticus: The Greek Text of Codex 248*, Cambridge: University Press 1919, p. 171: (referint-se a *imminet*) «is a palpable corruption of mane but preserved and therefore regarded as significant».

28,7

28,7a (= 8Lat): *Memorare timorem Dei*. Lat canvia els manaments pel temor de Déu.¹⁸ El mateix canvi té lloc en 19,18a, en què *timore Altissimi* tradueix la «lleï de l'Altíssim» (νόμος ὑψίστου, 17b en Gr) i en 37,15b, en què *timorem Dei* tradueix «els manaments» (ἐντολάς, 12b en Gr). Per al canvi a la inversa, vegeu 2,12a, en què *in mandatis eius* tradueix τῶ φόβῳ αὐτοῦ (2,10c).

Després de «recorda el manament», Syr continua: «no odiïs el teu proïsme davant de Déu». L'expressió «davant de Déu» (*qdm 'lh'*) podria ésser un error per «l'aliança de Déu» (*qym 'lh'*).¹⁹

28,7b (= 9bLat): *et despice ignorantiam proximi*. Lat afegeix *proximi*, mentre que Syr tradueix d'una manera incomprendible «i dóna-li el que necessiti».

II. Rancúnia i ira

El poema s'obre amb una màxima sobre la rancúnia i la ira. Aquesta màxima conté dues afirmacions. La primera (*la rancúnia i la ira també són abominables*) estableix una relació de continuïtat entre el nostre text i l'anterior (27,22-29), dedicat a la hipocresia i a les seves terribles conseqüències. D'aquesta manera, igual que la hipocresia, la rancúnia i la ira entren en la categoria de «coses abominables» (βδελύγματα, רבועה),²⁰ entre les quals també estan incloses la supèrbia (10,13), un cert tipus de πανουργία o habilitat (19,23) i la idolatria (49,2). A propòsit de coses abominables, recordem l'ensenyament de 15,13, en què el savi ens revela quina és l'actitud del Senyor i dels seus fidels (tots els qui el temen) davant qualsevol tipus d'abominació: «El Senyor detesta tota mena de mal (βδελύγματα, רבועה) i els qui el temen també el detesten». La segona afirmació («i l'home pecador les posseix») ens introdueix en un àmbit netament teològic (inexistent en 27,22-29), en què rancúnia i ira apareixen intrínsecament vinculades a l'home que ha trencat la seva relació amb Déu: ambdós sentiments li pertanyen, són possessió seva (ἐγκρατής ἔσται αὐτῶν). Cal notar que el terme ἐγκρατής («fort, poderós, amo, senyor») també es troba en 6,27 i 15,1 en un context completament diferent. Ens referim a 6,18-37 i a 14,20-15,10: dos poemes

18. En el seu comentari Peters segueix la versió llatina (*Jesus Sirach*, 227).

19. Vegeu SMEND, *Jesus Sirach*, 250 i HART, *Ecclesiasticus*, 171.

20. Per al text hebreu de Sir utilitzem l'edició de P. C. BEENTJES, *The Book of Ben Sira in Hebrew. A Text Edition of all Extant Hebrew Manuscripts & A Synopsis of all Parallel Hebrew Ben Sira Texts* (Supplements to Vetus Testamentum 68), Leiden – New York – Köln: Brill 1997.

sobre la saviesa. En 6,27 ἐγκρατής designa l'estreta relació que, després d'una intensa recerca, s'estableix entre el deixeble i la saviesa: «quan la llengua, no la deixis escapar» i en 15,1 expressa la relació entre el deixeble i la Llei, una relació que és camí obligat per a poder arribar fins a la Saviesa: «Qui es fa seva la Llei, obté la Saviesa» (vegeu també 1,19; 4,13).²¹

Encara que els termes μῆνις i ὀργή descriuen dos sentiments humans molt afins (la rancúnia i la ira), no per això els hem de considerar com si fossin sinònims. Així opinen també alguns comentaristes antics, per als quals la diferència de significat entre els termes mencionats mereix una explicació: μῆνις no es sinònim de ὀργή (*animi affectus indignatione quasi ebullieris*), sinó que significa *ira permanens* (Knabenbauer) o *ira perferans* (Grotio), així com tampoc μηνίω és sinònim de ὀργίζω («provocar ira, irritar-se, enfurir-se»), sinó que significa *odium in aliquem exercere* (Drusio), *pertinacem iram exercere* (Maluenda) o *diu et graviter irasci* (Bretschneider).²² No tan antic és el comentari de Barucq: «Dans un cœur, elle [la rancune] confère une permanence à la colère, y installe la haine, y fomenta la vengeance. Garder rancune c'est "nourrir de la colère contre un autre" (v. 3)».²³

En el Siràcida, a excepció de 27,30-28,7, de la rancúnia com a tal gairebé no se'n parla (vegeu 10,6: μηνίω i 40,5: μηνίαμα, motiu d'enuig o ressentiment).²⁴ En canvi, la ira (en les seves dues accepcions, la ira de Déu i la ira de l'home) és un tema freqüent en l'obra del savi. Per raons d'estudi, ens limitarem als textos que fan referència a la ira de l'home.

En línia amb l'autor del Llibre dels Proverbis (Pr 6,34; 15,1.18; 16,29; 27,4; 29,8.11.22), Ben Sira reflexiona sobre la ira humana i emet un judici crític al respecte, a partir del qual desenvolupa la seva doctrina i fonamen-

21. En aquests textos el terme utilitzat no és ἐγκρατής, sinó el verb κρατέω («tenir força», «dominar», «apropiar-se de», «agafar», «retenir», «abraçar»). Sir 1,19: (el Senyor) exalta la glòria dels qui la posseeixen (la saviesa) i 4,13: «el qui la posseeix, heretarà la glòria». Vegeu per oposició 10,13: «el principi del pecat és la supèrbia, i el qui la posseeix provoca abominació».

22. I. KNABENBAUER, *Commentarius in Ecclesiasticum* (Cursus Scripturae Sacrae 6), París: Lethielleux 1902, p. 207; H. GROTIUS – J. DRUSIUS, *Annotata ad Ecclesiasticum sive Sapientiam Jesu Filii Sirach* (Critici Sacri 3), Francofurti ad Moenum: Balthasar Chistopher Wustius 1695, pp. 7654 i 7652 respectivament; T. MALUENDA, «Liber Ecclesiastici», en M. Festius – I. Tyberinus, *Biblia Sacra Vulgatae editioni Sisti V Pontificis Maximi iussu recognita, et Clementis VIII auctoritate edita cum selectissimis Litteralibus Commentariis*, vol. 12, Venetiis: Modestus Festius & Iohannes Tyberinus 1750, p. 391 i G. BRETSCHNEIDER, *Liber Jesu Siracidae graece ad fidem codicum et versionem emendatus et perpetua annotatione illustratus*, Ratisbonae: Apud Montgum et Weissium 1806, p. 408.

23. Vegeu A. BARUCQ, «Du talion au pardon (Si 27,30-28,7)», *Assemblées du Seigneur* 55 (1974) 5.

24. Sobre Sir 10,6, veure més endavant (l'apartat dedicat als vv. 6-7).

ta els seus ensenyaments. El savi presenta diversos motius que, en determinades circumstàncies, poden encendre la ira en el cor de l'home: el marit mantingut per la seva muller (25,22), la dona borratxa (26,8), la caiguda en el pecat (26,28), la borratxera del neci (34,30) i els pensaments relatius a la mort (40,5). Sigui quin sigui el motiu que l'ocasiona, la ira sempre rep un judici negatiu (1,22; 20,2; 25,15; 28,10). Podem citar a tall d'exemple 10,18, el verset que conclou 10,6-18, una instrucció sobre l'orgull: «No és pròpia de l'home la supèrbia (ὕπερηφανία, הַיָּבֹוֹת), ni del nascut de dona la ira apassionada (ὄργη θυμοῦ, הָאֵרָה, lit.: orgull d'ira)».

La ira és molt perillosa. En primer lloc, per les conseqüències que comporta a la persona que es deixa emportar per ella: la persona irascible sempre acaba malament, ja que l'ímpetu de la seva ira abreuja els seus dies (30,24), la condueix a la ruïna (1,22; 34,30) i la condemna a una mort implacable (26,28), tal com ho demostra la història antiga (45,18: «el Senyor exterminà amb l'esclat de la seva ira els partidaris de Datan i Abiron i la banda enfurismada de Corè», vegeu Nm 16,1-35). En segon lloc, pels danys que pot ocasionar als altres: la persona irascible (θυμώδης, הָאֵרָה) corre el risc de cometre homicidi (8,16), d'encendre baralles violentes (28,8), així com de ferir greument el proïme amb la seva llengua afilada (a 28,19.21 fins i tot es parla d'una ferida mortal). Queda clar, doncs, que segons el pensament de Ben Sira, la ira és un sentiment que té unes repercussions morals i religioses molt importants: no tan sols provoca l'auto-destrucció de la persona, sinó que l'allunya de Déu i, en conseqüència, la condueix irremissiblement al pecat.

Així com la ira és pròpia del neci, la paciència és el distintiu del savi. Diu l'autor del llibre dels Proverbis: «l'irascible fa bajanades, el reflexiu és pacient» (14,17) o també «qui té paciència demostra molta prudència, molta estupidesa, l'impacient» (14,29).²⁵ És molt significatiu que després dels dos poemes inicials del llibre: 1,1-10 (sobre la saviesa) i 1,11-20 (sobre el temor del Senyor), poemes que es mantenen a un alt nivell teològic i poètic, el primer ensenyament de tipus pràctic que Ben Sira dirigeix als seus joves deixebles estigui relacionat amb la ira i la paciència: «La ira injusta (θυμὸς ἄδικος) no es pot pas justificar, i l'impuls de la seva passió (referit a la persona plena d'ira) el portarà a la ruïna. L'home pacient se sap controlar fins al moment oportú, però al final tindrà com a paga l'alegria» (1,22-23).²⁶ La inserció d'aquesta temàtica al principi del llibre (el que correspondria a les primeres lliçons del savi) posa en evidència la seva importància dins el programa educatiu sapiencial, especialment en tant

25. Vegeu també 12,16; 16,14; 29,8.11.

26. Pr 15,18: «L'home irascible provoca lluites, el pacient apaga baralles».

que s'oposa al temor del Senyor, actitud bàsica del deixeble que desitja obtenir la Saviesa.

En conclusió, rancúnia i ira pertanyen a l'esfera del pecat, i per tant, són rebutjades per Déu i per aquells qui el temen, és a dir, per aquells qui busquen la saviesa. Des del primer moment el contingut negatiu del discurs accentua la seva importància i gravetat. Instintivament, el/la lector/a espera una mena de contrapunt en positiu (vegeu v. 2 i al final vv. 6-7).²⁷

III. Venjança i perdó

Sir 28,1-2 són dos versets en els quals es percep com les accions de l'home no són indiferents a Déu. Siguin justes o reprovables, sempre susciten una reacció-resposta per part de Déu. L'home venjatiu rep la venjança (ἐκδίκησις) del Senyor, mentre que el misericordiós rep el perdó dels seus pecats (λυθήσονται). Així doncs, en el nostre text tant la venjança com la misericòrdia de l'home troben els seus respectius corresponents en la venjança i la misericòrdia del Senyor.

En 27,30 el savi ha introduït els conceptes de rancúnia i ira. ¿Per què ara els abandona per parlar de la venjança? De fet, no els abandona, ja que rancúnia, ira i venjança estan estretament relacionades entre si. L'experiència ensenya que la rancúnia i la ira solen desembocar en la venjança (vegeu Gn 4,5), un mecanisme de violència que consisteix a imitar la violència d'altri.²⁸ En 28,1 una altra màxima (aquesta vegada sobre l'home venjatiu) completa l'anterior. Ben mirat, Ben Sira ja havia parlat de la venjança en 27,28: «Escarni i injúria esperen el superb, la venjança l'aguaita com un lleó», però des d'una perspectiva molt diferent.²⁹ Utilitzant les paraules de Morla Asensio, aquí «no se trata de la venganza del hombre ofendido, sino del dinamismo propio de la mala acción, que se

27. Vegeu H. STADELMANN, «Ben Sira als Schriftgelehrter. Eine Untersuchung zum Berufsbild des vormakkabäischen Sofer unter Berücksichtigung seines Verhältnisses zu Priester, Propheten und Weisheitslehrertum» (WUNT 2/6), Tübingen: Mohr 1980, p. 130. Basant-se única i exclusivament en l'alternança del contingut (negatiu, positiu, negatiu, positiu) de Sir 27,30-28,7, l'autor proposa la següent estructura: 1) 27,30-28,1 (negatiu); 2) 28,2 (positiu); 3) 28,3-5 (negatiu) i 4) 28,6-7 (positiu).

28. G. BARBIERO, *Lasino del nemico. Rinuncia alla vendetta e amore del nemico nella legislazione dell'Antico Testamento* (Es 23,4-5; Dt 22,1-4; Lev 19,17-18) (AnBib 128), Roma: PIB 1991, p. 4: «la vendetta è «mimesis», imitazione dell'altrui violenza», citant René Girard.

29. Di Lella, sense tenir en compte aquest particular, justifica la delimitació del poema 27,28-28,1 (sobre la ira i la venjança) amb la inclusió entre 27,28b i 28,1a (ἐκδίκησις). Vegeu SKEHAN – DI LELLA, *Ben Sira*, 363.

revuelve tarde o temprano contra su ejecutor».³⁰ En el nostre text, en canvi, s'insisteix en el càstig que Déu infligeix a l'home venjatiu: no tan sols li paga amb la mateixa moneda (ἐκδίκησις, «venjança»), sinó que fins i tot porta compte exacte (διατηρῶν διατηρήσει) de tots els seus delictes (vegeu Sl 103,3 i Jb 14,16-17).³¹ I és que la venjança del Senyor és implacable amb els superbs (5,1-8; 32(35),23), malvats i pecadors (12,6; 39,30; 47,25).

Si en 28,1 el savi ha provat de donar una descripció de l'home pecador, a 28,2 utilitza l'estil directe (imp. 2a pers. sg. ἄφες, «perdona», vegeu μνήσθητι, recorda en els vv. 6-7) per a presentar, a manera de contrast, la sort de l'home misericordiós.³² Aquell qui perdona les injúries rebudes del seu proïsme, rebrà del Senyor el perdó dels pecats (λυθήσονται, «seran perdonats» és un passiu teològic que indica l'acció de Déu). Cal notar que el perdó li arribarà a través de la pregària (καὶ τότε δεηθέντος σου), la qual cosa espontàniament ens fa pensar en la pregària que Jesús va ensenyar als seus deixebles: «perdona les nostres ofenses, així com nosaltres perdonem aquells qui ens han ofès» (Mt 6,12; Lc 11,4). Amb motiu d'aquesta connexió, alguns autors (Peters i Spicq, per exemple) consideren Sir 27,30-28,7 com un comentari del Parnostre.³³

Les ofenses, doncs, es guareixen amb el perdó, mai amb la venjança.³⁴ Així aconsella Ben Sira en 8,5: «No humiliïs (MsA: מִלִּי אֵל) / no facis retrets (G: μὴ ὀνειδίσεις) a un home que s'aparta del pecat (un que es converteix), recorda que tots som culpables». El mateix ensenyament es troba en el Talmud de Jerusalem: «Quan un home es penedeix, no li diguis: “recorda't de les accions passades (= dels teus pecats)”» (BM 4,10).³⁵

30. V. MORLA ASENSIO, *Eclesiástico. Texto y Comentario* (El Mensaje del Antiguo Testamento 20), Estella: Verbo Divino et al. 1992, p. 143.

31. No es tracta solament de recordar els delictes, sinó de guardar-los en la memòria i tenir-los ben preparats per al moment del càstig.

32. A. KIRK, *The Composition of the Sayings Source. Genre, Synchrony, & Wisdom Redaction in Q* (NovTSup 91), Leiden – Boston – Köln: Brill 1998, pp. 145-146. L'autor esmenta que «l'admonició programàtica» de 28,2a fa inclusió amb «l'admonició final» de 28,7a mitjançant la repetició de πλῆσιον, esdevenint 7a l'antítesi de 2a.

33. Vegeu PETERS, *Jesus Sirach*, 227: «Der alttestamentliche Kommentar zur 6. Bitte des Vaterunsers» i C. SPICQ, «L'Éclésiastique», en L. PIROT – A. CLAMER (eds.), *La Sainte Bible*, vol. 6, París: Letouzey et Anz 1941, p. 705: «Cette péripécopie abolit entre les hommes la loi du talion et constitue un commentaire per l'AT de la sixième demande du Pater».

34. Vegeu Pr 20,22: «No diguis tornar el mal, confia en el Senyor que ell et salvarà» i Pr 25,21: «Si el teu enemic té gana, dóna-li de menjar; si té set, dóna-li de beure. Així el faràs posar vermell de vergonya i el Senyor et recompensarà», citat per l'apòstol Pau a Rm 12,20.

35. Agraïeix al Prof. Miguel Pérez les seves indicacions en el camp de la literatura rabínica.

La venjança és una qüestió fonamental en la legislació de l'Antic Testament. Se n'ocupen els quatre textos relatius a la llei de l'estricta justícia, coneguda com la «lex talionis» (Ex 21,23-25; Dt 19,15-21; 25,1-12 i Lv 24,18-20): una llei que estableix l'equivalència entre dany i pena, sense tenir en compte el caràcter voluntari o involuntari de l'acció comesa, a excepció del cas d'homicidi (vegeu Nm 35,9-34; Dt 19,1-13 sobre les ciutats refugi).³⁶ Malgrat que la fórmula «ull per ull, dent per dent» (fórmula incompleta, en general utilitzada per designar la llei del talió, vegeu Mt 5,38) xoqui amb la nostra mentalitat moderna i provoqui en nosaltres un refús quasi automàtic, cal no oblidar l'objectiu que s'amaga darrere aquesta fórmula. El que en darrer terme pretenia la llei del talió era salvaguardar la justícia i evitar les venjances excessives (vegeu Gn 4,23-24). Ara bé, juntament amb els textos que acabem de citar, també es troben dins els tres corpus legislatius més importants de l'Antic Testament uns altres passatges (menys nombrosos), on es condemna la venjança i es recomana el perdó de les ofenses. En el Codi de l'Aliança s'estableix l'obligació d'ajudar l'enemic en cas de necessitat (Ex 23,4-5), sigui israelita o *ger*, és a dir, no-israelita resident en el país (v. 9). El Codi Deuteronòmic exigeix un comportament respectuós amb el germà i la seva propietat (Dt 22,1-4). En el Codi de la Santetat les prohibicions d'odiàr el germà, prendre venjança en contra seva i guardar-li rancúnia s'uneixen amb el precepte d'estimar el proïsme com a si mateix (Lv 19,17-18), proïsme que pot ser un connacional tingut per enemic o també un *ger* (v. 34).³⁷

En Sir 28,1-2 l'ensenyament del savi, en sintonia implícita (només implícita perquè, de fet, en la nostra perícopa no es menciona l'*amor* vers el proïsme) amb els textos legals esmentats, no deixa espai per als dubtes: cal perdonar el proïsme, perquè el Senyor es venja del venjatiu i perdona el qui perdona. Aquestes paraules ressonen també en el Talmud de Babilònia: «Raba digué: "qui renuncia al seu dret de castigar (lit.: passa per alt les seves mesures) és perdonat de totes les seves iniquitats, com s'ha dit (de Déu): Perdona la iniquitat i passa per alt la transgressió. A qui li és perdonada la iniquitat? A qui passa per alt la transgressió (és a dir, la trasgressió inferida en contra seva)"» (RhŠ 17a; vegeu també Meg 28a),³⁸ en el Talmud

36. Vegeu també el legítim dret del «venjador de sang» a Nm 35,19 i Dt 19,12. Sobre el tema, veure D. DAUBE, *Studies in Biblical Law*, Cambridge: University Press 1947; B. JACKSON, «The Problem of Exod xxi 22-25 (Jus Talionis)», *VT* 23 (1973) 273-304; C. CARMICHAEL, «Biblical Laws of Talion», *Hebrew Annual Review* 9 (1985) 107-126, entre d'altres.

37. Sobre aquests textos, vegeu la tesi de Giani Barbiero, citada a la nota 28.

38. En RhŠ 17a es discuteix el tema del perdó dels pecats en una polèmica molt interessant entre les escoles de Shammai i Hillel. La frase, referida a Déu, que es repeteix constantment és: «qui abunda en *hesed* (gràcia-amor), s'inclina a la *hesed*».

de Jerusalem: «Sempre que tu ets misericordiós, l'Omnipresent és misericordiós amb tu, si tu no ets misericordiós, l'Omnipresent tampoc serà misericordiós amb tu» (BQ 8,10,6c) i en diversos passatges del TestXIIPa, d'entre els quals podríem citar el següent:

«Estimeu-vos, doncs, de cor els uns els altres, i si algú comet una falta en contra teu, digues-li-ho amb pau, apartant el verí de l'odi sense mantenir l'engany en la teva ànima. I si després de confessar la seva culpa, se'n penedeix, perdona'l. Si la nega, no entris en discussió amb ell, no sigui que s'obstini entre juraments i tu facis una doble falta [...] Però si ho nega i s'avergonyeix de sentir-se recriminat, queda't tranquil i no continuïs discutint amb ell, ja que el qui nega dóna mostres de penediment. No t'ofendrà més, sinó que t'honorarà, et temerà i mantindrà la pau amb tu. Però si és un desvergonyit i persisteix en la maldat, perdona'l de cor i deixa a Déu la venjança» (TestGad 6,3-7).

També és digne de menció TestZab 5,3: «Tingueu entranyes de misericòrdia, fills meus, perquè tal com fareu amb el vostre proïsmes, així actuarà el Senyor amb vosaltres» (vegeu 8,3 i TestBen 3,5).

IV. Motivació ampliada

Per si de cas la seva lliçó no resultava del tot convincent, el savi la completa amb una motivació ampliada o argumentació de reforçament organitzada a base de tres preguntes retòriques consecutives (28,3-5).³⁹ L'objectiu d'aquestes preguntes és fer ben palesa la incoherència interior de l'home que exigeix a Déu el que ell no fa amb el seu proïsmes: pretén que Déu li atorgui el perdó, mentre que ell no perdona el germà.

Els vv. 3-5 segueixen tots la mateixa estructura. Els primers estics presenten l'home en una actitud negativa envers el seu proïsmes: alimenta la ira en contra seva (3a: συντηρεῖ ὀργήν), no practica la misericòrdia amb ell (4a: οὐκ ἔχει ἔλεος) i li guarda rancúnia per les ofenses rebudes (5a: διατηρεῖ μῆνιν). En els segons estics, una pregunta retòrica evidencia les exigències d'un individu com aquest envers Déu: busca que Déu li concedeixi la guarició (3b: ἴασιν), escolti les súpliques pels seus delictes (4b: δεῖται) i perdoni els seus pecats (5b: ἐξιλάσεται).

Malgrat que en alguns casos, com en el nostre text, la guarició (entesa com salvació i perdó: hebr. מִרְפָּא), la misericòrdia i el perdó poden anar refe-

39. Vegeu KIRK, *Sayings Source*, 146: «A set of three a minore ad maius arguments couched as rhetorical questions».

rits a l'home, tots tres són atributs divins per excel·lència. Només cal recordar alguns textos del savi, com 31(34),20: «(el Senyor) dóna salvació (ἴασιν), vida i benedicció (als qui l'estimen i el temen)»; 17,29: «Que n'és de gran la misericòrdia (ἐλεημοσύνη) del Senyor i que n'és de gran el seu perdó (ἐξιλασμός) per aquells qui es converteixen a ell!» i 18,11-12: «Per això el Senyor és pacient amb els homes i vessa damunt d'ells la seva misericòrdia (ἔλεος). Ell veu i sap que la seva fi és miserable, per això els omple del seu perdó (ἐξιλασμόν)».

En aquest punt el discurs del savi resulta molt pedagògic i fins i tot gosaríem dir que no està exempt d'ironia. Exigir salvació, misericòrdia i perdó a Déu, quan hom nega totes aquestes coses al germà, no tan sols denota manca de coherència (és a dir, manca de seny, de saviesa), sinó també manca de sentit religiós. I el que és pitjor, aquestes exigències, desproveïdes de tota lògica humana i religiosa, constitueixen un autèntic repte per al Senyor. I reptar el Senyor és un pecat de supèrbia que no passarà desapercebut a la justícia divina (vegeu 5,1-8; 16,11-12).

També aquí les idees de Ben Sira troben ressó en el pensament rabínic. En el Talmud de Babilònia llegim: «Qui té pietat dels altres, el cel tindrà pietat d'ell, mentre que qui no té pietat dels altres el cel no tindrà pietat d'ell» (Šab 151b) i en SifDt 96: «Deia Rabban Gamaliel Berabbi: "Sempre que tu tens misericòrdia de les criatures, tenen misericòrdia de tu des del cel; si tu no tens misericòrdia de les criatures, no tenen misericòrdia de tu des del cel"».⁴⁰

Després d'aquesta motivació ampliada que culmina amb la tercera i última pregunta de la sèrie, la més incisiva de totes: «qui perdonarà els seus pecats?», s'imposa un canvi de ritme en el discurs. A partir d'aquest moment, el savi abandona les preguntes retòriques (se suposa que ja han fet efecte en l'auditori) i reprèn l'estil exhortatiu (vegeu v. 2a) per concloure la seva instrucció amb dues recomanacions finals, en què els manaments de la Llei adquireixen un especial relleu.

40. En el seu comentari, Fritzsche cita com a principal paral·lel del nostre text: Pastor d'Herma, *Similit.* IX, 23, 4: «Si Déu nostre Senyor, que tot ho domina i té sota el seu poder tota la creació, no guarda rancúnia (οὐ μνησικακεῖ) als qui confessen els seus pecats, si els és propici, com podrà un home mortal i ple de pecats guardar rancúnia (μνησικακεῖ) a un altre home com si ell tingués el poder de perdre'l o salvar-lo?» (*Die Weisheit Jesus-Sirach's*, 155). Edersheim, en contra de Fritzsche, considera que el text més proper al nostre és sempre del mateix autor, *Mand.* IX,3: «Així, doncs, Déu no és com els homes rancuniosos (μνησικακοῦντες): ell no coneix la rancúnia (ἀμνησικακός ἐστι) i té compassió de la seva criatura», text que a la vegada depèn de Yom 86,b: «Vine a veure la mesura (la manera de tractar) del Sant» (vegeu EDERSHEIM, «Ecclesiasticus», 144).

V. Dos records decisius

La doble anàfora inicial *μνήσθητι* (6a.7a) és el tret distintiu que caracteritza, a nivell formal, la conclusió del nostre text. En realitat, els vv. 6-7 són un concentrat de nou consells (tots formulats en positiu, excepte un: *μὴ μνησίῃς τῷ πλησίον*) sobre com ha d'actuar el deixeble en relació amb el seu proïsme. D'entre totes les recomanacions, sobresurt la invitació a mantenir viva la memòria. Recordar (tenir present, pensar en) és una activitat que el savi recomana en diversos llocs de la seva obra (7,16.28.36; 8,5.7; 9,12; 14,12; 18,24-25; 38,20; 41,3). En aquesta ocasió el deixeble ha de recordar, d'una banda, la fi, la corrupció i la mort (elements en ells mateixos negatius) i, d'altra banda, els manaments i l'aliança de l'Altíssim (elements positius).

El record de la fi (*τὰ ἔσχατα*, lit.: les coses últimes, en hebr. אחרית), entenenent per «la fi» l'últim destí d'una persona, també el trobem en 7,36 com a conclusió d'un poema, en aquest cas un poema sobre els deures religiosos del deixeble (7,29-36):⁴¹ «En tot allò que tu facis recorda el teu últim destí (*μυμνήσκου τὰ ἔσχατα*), i així mai no faràs cap pecat». Una mica més intrincada és la citació que sol acompanyar les dues anteriors. Ens referim a 38,20: «No abandonis el teu cor a la tristesa, aparta-la pensant en el futur» (*μνηθεὶς τὰ ἔσχατα*). Aquest verset pertany a una perícopa (38,16-23), en què el savi instrueix els deixebles sobre el dol pels difunts. En el v. 20 *τὰ ἔσχατα* no es refereix als últims dies d'una persona, sinó als anys de vida que el jove deixeble encara té per endavant: si el seu pensament es concentra en el futur, podrà vèncer els sentiments de tristesa provocats per la mort d'una persona estimada. En el v. 22, en canvi, s'allludeix al destí comú de tots els humans: «Recorda (*μνήσθητι*) la seva sort (la del mort), perquè igual serà la teva: “ahir per a mi, avui per a tu”». Per Ben Sira no existeix la vida en el més enllà, perquè tot acaba en el Sheol (el regne dels morts): «Recorda que no hi ha retorn» (38,21). En conseqüència, els moments finals de la vida cobren una gran importància: «recorda que la mort no pot trigar, que no se t'ha revelat el decret del sheol (= la data fixada)» (14,12), ja que constitueix una ocasió privilegiada per a la intervenció retributiva del Senyor: «És fàcil per al Senyor, el dia de la mort, de donar a cadascú segons les seves obres. Una hora d'afflicció i t'oblides del benestar: la fi (*συντέλεια*, סוף) d'un home (és) la revelació de les seves accions» (11,26-27).⁴² Així doncs, no és d'es-

41. Segons DUESBERG – FRANSEN («Ecclesiastico», 127), Sir 7,36 és una «inclusionem semitica che chiude il discorso, cfr. 28,6-7 e Eccle 12,13-14».

42. El v. 26 tot sencer falta en el MsA i 27b (סוף אדם יחד עליה) té un duplicat després de 25b (אחרית אמן[ך] תהיה עליה).

tranyar que el savi insisteixi en el record de la fi: recordar la fi implica prendre consciència de la finitud de la naturalesa humana a la vegada que representa un estímul per a comprometre's a fons en el temps present.

El record dels manaments (ἐντολῶν) ens introdueix en un dels temes clau del llibre que, juntament amb la Saviesa i el temor del Senyor, formen una tríada inseparable: «Tota saviesa és temor del Senyor i en tota saviesa (es troba) el compliment de la Llei» (19,20). És evident, doncs, que ens referim al tema de la Llei. Ara bé, a nosaltres ens interessa un aspecte molt particular de la Llei, és a dir, la seva concreció en els manaments o preceptes.⁴³

Si exceptuem 3,1-16, considerat com un comentari al quart manament del Decàleg: «Honra el teu pare i la teva mare», només en quatre ocasions Ben Sira alludeix a normes precises de la Torah.⁴⁴ En els textos que citem a continuació la referència a la Llei sempre va precedida del substantiu ἐντολή (en sg. o pl.) o del verb ἐντέλλεσθαι (πῶς, *pqd*):

- Sir 7,31b «Tal com se't va manar» (ἐντέταλαί σου, πῶς, *ἵp qdt*)
Lv 6,14-18; Nm 18,11-18; Dt 18,3-4
(sobre la porció reservada als sacerdots)
- Sir 28,7a «Recorda els manaments» (ἐντολῶν, *pwqdn'*)
Lv 19,17-18
(sobre la rancúnia contra el proïsme)
- Sir 29,9a «A causa del manament» (χάριν ἐντολῆς, *pwqdn'*)
Dt 15,7-11
(sobre el préstec als pobres)
- Sir 32(35),7 «A causa del manament» (χάριν ἐντολῆς, *pwqdn'*)
Ex 23,15; Dt 14,22-23; Lv 27,30-32
(sobre les ofrenes, sacrificis, primícies i delmes)

La nostra atenció es dirigeix, com és de suposar, a Lv 19,17-18: «No covis odi contra el teu germà en el teu cor, sinó corregeix-lo, perquè no et facis culpable per la seva causa. No siguis venjatiu, ni guardis rancúnia contra els fills del teu poble. Estima el teu proïsme com a tu mateix. Jo sóc el Senyor». Tanmateix per raons d'estudi només ens ocuparem del v. 18.⁴⁵ En voler relacionar aquest text amb Sir 28,7, la primera dificultat que trobem és de caràcter textual, ja que no podem comparar els dos textos en la

43. Ben Sira utilitza el terme ἐντολή 17 vegades, de les quals 7 tradueixen l'hebreu מִצְוָה i 13 corresponen al siríac *pwqdn'*.

44. Per altres referències, vegeu Th. MIDDENDORP, *Die Stellung Jesu Ben Siras zwischen Judentum und Hellenismus*, Leiden: Brill 1973, esp. 51-62.

45. La relació entre la correcció fraternal (v. 17) i l'amor al proïsme (v. 18) fa pensar en Mt 18,15-18.

seva llengua original. De totes maneres, resulta prou evident que el manament al qual Ben Sira es refereix en 28,7a és Lv 19,18. Vegem primer el text en hebreu i després la versió dels LXX:

לא תקח ולא תשטר אהבתי עמך ואהבתך רעה כמותי אני יהוה:

Αί οὐκ ἐδικαῖαταί σου ἡ χεῖρ, καὶ οὐ μνηεῖς τοῖς υἱοῖς τοῦ λαοῦ σου καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· ἐγὼ εἰμι κύριος.

Els LXX tradueixen l'hebreu **שָׂטַר** (del verb **שָׂטַר**)⁴⁶ amb *μνηεῖς* (del verb *μνηώ*), el mateix que Ben Sira utilitza en 28,7a (*μνησθητι ἐντολῶν καὶ μὴ μνησθήσῃς τῷ πλησίον*) i en 10,6a (*ἐπὶ παντί ἀδικήματι μὴ μνησθήσῃς τῷ πλησίον*). El text hebreu de 10,6a (MsA), en canvi, s'aparta més de 28,7a, perquè en lloc de l'esperat **לא תקח** (no guardis rancúnia), llegeix **לא תשלים** del verb **שָׁלַם** (tornar): «No tornis el mal al teu proïsme (per) cap ofensa». Tot i això, el problema principal de 10,6 és determinar quina és la seva funció en el context de 10,6-18 (sobre l'orgull).⁴⁷ Cal notar que Segal, en la seva retroversió de Sir grec a l'hebreu, pressuposa el verb **שָׂטַר**. Vegem la seva proposta: **זכר מצוה ולא תטר לרע**.

Lv 19,18 combina dues formulacions: una negativa (18a) i una altra positiva (18b). D'aquesta manera, l'autor estableix un vincle d'unió entre la renúncia a la venjança i l'amor al proïsme. Al contrari, a Sir 28,7 només presenta la formulació negativa: «no guardis rancúnia al proïsme». El seu corresponent en positiu (estima el proïsme) cal buscar-lo en altres llocs del llibre. Potser el text més proper al nostre, especialment per l'ús de l'imperatiu, sigui 7,21 en hebreu:⁴⁸

MsA עבד משכיל חבב (MsC אהוב) כנפש:
MsA (.)ל חמנע ממנו חפש (MsC שופש)

46. **שָׂטַר** és una forma tardana paral·lela de **שָׂרַר** (custodiar) desenvolupada sota la influència de l'arameu. Això explica que **שָׂרַר** conservi el significat fonamental de *guardar rancúnia* (Jr 3,5.12; Sl 103,9).

47. Syr sembla millor: «No oprimeixis el teu amic amb tots els teus pecats». Vegeu G. H. BOX – W. O. E. OESTERLEY, «The Book of Sirach», en R. H. CHARLES (ed.), *APOT*, vol. 1, Oxford: Clarendon 1913, p. 349 i DUESBERG – FRANSEN, «Ecclesiastico», 136. Di Lella soluciona el problema considerant 6a com una transició cap a 6b, vegeu SKEHAN – DI LELLA, *Ben Sira*, 224: «The precept in v. 6a probably reflects Lev 19,16-18. Though v. 6a seems to be out of place here... it may simply be a lead to v. 6b».

48. G: «Estima (*ἀγαπάτω* σου ἡ ψυχή, lit: estimi la teva ànima) el criat intel·ligent, no li neguis la llibertat».

49. Vegeu T. SÖDING, «Nächstenliebe bei Jesus Sirach. Eine Notiz zur weisheitlichen Ethik», *BZ* 42 (1998) 240: «Die Bedeutungsunterschiede sind lediglich Nuancen: אהב (C) betont eher die Wertschätzung, חבב (A) die Lebensgemeinschaft».

Estima l'esclau intel·ligent com a tu mateix,
no li refusis la llibertat.

El tema de l'amor al proïsme també es deixa sentir en una reflexió sobre les classes socials (13,15-24), en un verset que alguns autors han considerat com una interpretació universalista de Lv 19,18.⁵⁰ Ens referim a 13,15: «Tot animal estima (בְּחַיִּים - ἀγαπᾷ) el seu semblant i tot home (estima) el seu proïsme (לְבָרְתִּי - τὸν πλησίον αὐτοῦ)». Les paraules gregues ἀγαπᾷ i πλησίον faciliten, sens dubte, l'acostament a Lv 19,18 (vegeu el text dels LXX). Finalment, també podríem citar un text que forma part de 34(31),12-24, perícopa dedicada als àpats en societat. Es tracta del v. 15, especialment en hebreu: «Considera (MsB: כָּרַח, Bmg: (.)רַע)⁵¹ el teu proïsme com a tu mateix, pensa en tot allò que tu detestes».⁵²

El manament de Lv 19,18 conclou amb una afirmació molt significativa per part del Senyor (*Jo sóc el Senyor*), que, segons Barbiero, «sottolinea che l'amore verso il prossimo è un amore teologico».⁵³ Sir 27,7, en canvi, tot i que el contingut del missatge és bàsicament el mateix, acaba més modestament: «recorda't de l'aliança de l'Altíssim i passa per alt la falta» (és a dir, la falta que el teu proïsme ha comès contra teu).⁵⁴ En realitat, aquestes dues últimes recomanacions són una variant de les dues precedents. En lloc dels manaments el savi esmenta l'aliança de l'Altíssim (διαθήκη ὑψίστου), entesa com el seguiment de la Llei (vegeu 24,23), i en lloc de prohibir la rancúnia contra el proïsme invita a no fixar-se en l'ofensa rebuda (πάριθε ἄγνοιαν).⁵⁵

Tancar els ulls a les ofenses rebudes del proïsme, involuntàries o no, significa el següent: d'una banda, renunciar a la rancúnia i a la venjança i, d'altra banda, estar disposat a perdonar la persona que ha comès la injúria. Ambdues actituds són pròpies del savi que coneix la Llei de l'Altíssim.

50. Vegeu SÖDING, «Nächstenliebe», 245, notes 53 i 54.

51. Suposem כָּרַח, possible influència de l'arameu כָּרַח («trobar plaer en», «desitjar»), que correspon a l'hebreu כָּרַח (comportar-se amigablement).

52. G: «Considera (νόει) els assumptes (els gustos) del teu proïsme a partir dels teus i abans de fer quelcom, pensa». Segons Smend, quan G va traduir νόει tenia en la ment l'arameu כָּרַח en sentit de reflexionar, pensar (vegeu *Die Weisheit*, 278).

53. Vegeu BARBIERO, *L'asino del nemico*, 294.

54. BOX – OESTERLEY, *Sirach*, 408: «Ignore sin committed against you unconsciously».

55. En la seva commovedora pregària de 22,27-23,6, Ben Sira no parla de les ofenses que els altres li han fet, sinó de les seves pròpies. El savi suplica el Senyor a fi que les seves faltes no quedin sense càstig (ἐπί τοῖς ἀγνοήμασίν, 23,2c), convençut que així no es multiplicaran els seus errors (αἱ ἀγνοαί, 23,3a). Vegeu també 30,11b, que manca en GI, però està present en GII, MsB, Lat i Syr: (sobre com un pare ha d'educar el seu fill): «no tanquis els ulls a les seves faltes».

Tancar els ulls a les ofenses rebudes és fer als altres allò que a hom li agradaria que els altres li fessin. Aquest mateix pensament, però formulat en negatiu, el trobem en la famosa regla d'or del Rabi Hillel: «allò que és odiós per a tu, no ho facis al teu proïsme: en això consisteix la Torah» (Šab 31a).

VI. A tall de conclusió

Segons una opinió molt difosa en àmbit cristià, la llei del talió és típica de l'Antic Testament, mentre que la llei de la gràcia o del perdó és original del Nou Testament. D'aquesta manera, l'Antic Testament s'associa amb l'odi contra l'enemic, mentre que el Nou Testament es distingeix per l'amor envers l'enemic.

Segons la nostra lectura de Sir 27,30-28,7, creiem que aquesta separació tan categòrica entre els dos testaments és insostenible. El nostre text fa palesa l'existència del perdó de les ofenses i per tant, de manera indirecta, del perdó de l'enemic (és lògic suposar que l'autor d'una ofensa o injúria sigui considerat com un enemic per aquell qui l'ha rebuda) en l'època de Ben Sira (recordem que l'original hebreu fou escrit als voltants de l'any 180 aC). En la seva obra de saviesa, compendi d'ensenyaments destinats a forjar la personalitat dels joves deixebles, el savi no dubta de dedicar una lliçó sencera a la necessitat de perdonar (passar per alt) les ofenses rebudes del proïsme.⁵⁶

Rancúnia i ira solen desembocar en un acte de violència (la venjança) que el Senyor sempre castiga durament. El pol oposat d'aquests sentiments abominables el constitueix el perdó: perdona i el Senyor et perdonarà. Els arguments que fonamenten aquesta doctrina es mouen tant en l'àmbit del sentit comú, de la lògica humana, de la psicologia,⁵⁷ com en una esfera més teològica, en la qual s'invoca el record de la mort, la fidelitat a la Llei i la memòria de l'aliança. Des del punt de vista pedagògic, és interessant de notar com l'ensenyament del savi comença a partir d'unes màximes de caire estrictament negatiu, després es detura en una mena de pausa retòrica que dona espai a la reflexió, per concloure amb una sèrie de recomanacions de

56. Pel que fa a la reconciliació (διαλλογή), aquesta és possible, però només si es verifiquen certes condicions (vegeu 22,22 i 27,21).

57. Vegeu BARBAGLIO, *L'asino del nemico*, 334: «I commentatori giudaici hanno sempre, e con ragione, sottolineato l'impossibilità umana di amare un nemico. Oggi si tenta di rendere il precetto ragionevole ricorrendo a considerazioni di convenienza umana; è la via che già anticamente ha ricercato la sapienza» i la nota 173 que fa referència a aquestes reflexions: «cf. ad esempio Sir 27,30-28,7».

to positiu destinades a prevenir, i també a combatre, la força aclaparadora de la ira i el martelleig constant de la rancúnia.

És cert que el nostre text no fa esment explícitament ni de l'amor al proïsme ni de l'amor a l'enemic, però la insistència sobre el perdó de les ofenses, l'al·lusió a Lv 19,18 i el testimoni d'altres textos del llibre (7,21hebr.; 13,15; 34(31),15hebr.) són bons indicadors de la seva presència. No cal recórrer, com ho féu Edersheim en el seu comentari,⁵⁸ a «interpolacions cristianes» per a justificar la doctrina tan sorprenentment «evangèlica» del nostre text.

Núria CALDUCH-BENAGES
Via Leone Magno, 25-27
00167 ROMA (Italy)

(acabat en data 05.02.2001)

Sumari

L'article és un estudi exegètic de Sir 27,30-28,7 (en manca el text hebreu). El seu objectiu principal és posar en evidència que la invitació al perdó de les ofenses no és una novetat del cristianisme, sinó que ja es cultivava en el judaisme del segle II abans de Crist. Després de fer una anàlisi comparativa de les tres versions del text (grega, siríaca i llatina) amb les respectives traduccions, l'autora du a terme un estudi detallat de 27,30-31; 28,1-2; 28,3-5; 28,6-7, en el qual cita nombrosos textos de la literatura rabínica. En aquesta instrucció sobre la rancúnia, Ben Sira no fa esment explícitament ni de l'amor al proïsme ni de l'amor a l'enemic, però la insistència sobre el perdó de les ofenses, l'al·lusió a Lv 19,18 i el testimoni d'altres textos del llibre (7,21hebr.; 13,15; 34(31),15hebr.) colpeixen els lectors per la seva doctrina tan sorprenentment evangèlica.

Summary

This article is an exegetical study of Sir 27,30-28,6 (Hebrew missing). Its principal objective is to evince that the appeal to pardon offences is not a

58. Vegeu «Ecclesiasticus», 143: «The whole sentiment seems so unlike the spirit of the book, and so Christian in its composition, that we suspect an interpolation», i més endavant a la p.144: «The addition "when you prayest" –which makes the verse parallel with St. Mark 6,25– indicates Christian alteration».

Christian novelty, since it already appears in the 2nd century BC Judaism. After a comparative analysis of three versions of the text (Greek, Syriac and Latin) with their respective translations, the author carries out a detailed study of 27,30-31; 28,1-2; 28,3-5; 28,6-7 in which she cites numerous texts from the rabbinic literature. In his instruction on holding grudges, Ben Sira mentions neither love for one's neighbor nor love for one's enemy, but the insistence on forgiving offences, the reference to Lev 19,18 and the evidence of other texts in his book (7,21hebr.; 13,15; 34(31), 15hebr.) surprise the readers with its gospel-like doctrine.